

Київський університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА І ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ

для студентів

спеціальності 033 «Філософія»

освітнього рівня другого (магістерського)

освітньо-професійної програми 033.00.01 «Філософія»

Київ – 2022

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА Ідентифікаційний код 02136554 Начальник відділу моніторингу якості освіти
Програма № <u>1621/22</u>
<u>Жильцов</u> (підпис) • прізвище, ініціали
« » 2022

Розробник:

Горбань Олександр Володимирович, доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії і релігієзнавства

Викладач:

Горбань Олександр Володимирович, доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії і релігієзнавства

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії і
релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук

Протокол від 13 вересня 2022 року № 2

Завідувач кафедри _____ д. філос. н., проф. Іван ОСТАЦЬУК

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми

13.09.2022р.

Гарант освітньої (професійної/наукової програми)

_____ Олександр ГОРБАНЬ

Робочу програму перевірено

13.09.2022р.

Заступник декана _____ Віталій ЗАВАДСЬКИЙ

Пролонговано:

на 20 / 20 н.р. _____), « _____ » _____ 20 р., протокол № _____

на 20 / 20 н.р. _____), « _____ » _____ 20 р., протокол № _____

на 20 / 20 н.р. _____), « _____ » _____ 20 р., протокол № _____

на 20 / 20 н.р. _____), « _____ » _____ 20 р., протокол № _____

© Горбань О.В., 2022 р.
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	дисципліна обов'язкової навчальної компоненти	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	4 / 120	
Курс	1	
Семестр	2	
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Обсяг кредитів	4	
Обсяг годин, в тому числі:	120	
Аудиторні	32	
Модульний контроль	8	
Семестровий контроль	30	
Самостійна робота	50	
Форма семестрового контролю	екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – філософсько-правова рефлексія сутності та основних положень світової та вітчизняної філософської думки стосовно права, його генези, тенденцій формування та розвитку юридичних парадигм; розуміння суті основних філософсько-правових ідей, доктрин та концепцій, що формувались протягом цивілізаційного розвитку людства, вироблення уміння аналізувати й узагальнювати події та явища в житті суспільства в контексті правової онтології, правової антропології та правової аксіології; дослідження ідей теорії справедливості та її філософська рефлексія.

Мета і завдання курсу гармонійно узгоджується зі стрижневою метою освітньо-наукової програми – підготовка фахівців з філософії, які володіють сучасними теоретичними знаннями та практичними навичками, необхідними для розв'язання складних задач дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері філософії, філософської освіти та гуманітаристики.

Дисциплінарні компетентності узгоджуються з наступними програмними компетентностями, а саме:

Інтегральна – Здатність розв’язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері філософії та гуманітаристики.

ЗК-01 Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК-04 Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК-05 Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК-07 Здатність розробляти проекти та управляти ними.

СК-02 Усвідомлення зв’язків філософської спеціалізації з іншими інтелектуальними й гуманітарними практиками

СК-03 Здатність формулювати та аргументувати актуальні філософські ідеї, доказово й обґрунтовано викладати результати дослідження

СК-06 Здатність здійснювати аналіз, оцінку і прогнозування соціальних, політичних, економічних та культурних процесів із застосуванням фахових знань

СК-07 Здатність професійно проводити світоглядний аналіз та етико-ціннісну експертизу європейської та євроатлантичної інтеграції України на підставі принципу україноцентризму.

СК-09 Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень у різних формах наукової комунікації.

СК-10 Здатність використовувати широкий спектр філософських концептів і методів для інтерпретації та аналізу соціальних процесів на локальному, національному, європейському та глобальному рівні.

3. Результати навчання за дисципліною

Згідно матриці забезпечення програмних результатів навчання відповідними компонентами освітньої програми передбачено зв’язок між навчальною дисципліною «Філософія освіти» та наступними компетентностями:

РН-01 Здійснювати інтелектуальний пошук, виявляти і критично осмислювати актуальні проблеми сучасної філософської думки, розробляти їх в рамках власного філософського дослідження.

РН-02 Знати і використовувати фаховий словник та філософські засоби для донесення власних знань, висновків та аргументації до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

РН-04 Пропонувати та обґрунтовувати нові підходи до розв'язання задач і проблем.

РН-05 Використовувати методологію та пізнавальні засоби, що властиві філософії та її застосуванням.

РН-07 Критично осмислювати, аналізувати та оцінювати філософські тексти, застосовувати релевантні методи їх аналізу та інтерпретації.

РН-09 Ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності.

РН-10 Брати участь у наукових дискусіях з філософії та міждисциплінарних проблем, обговореннях філософських питань з експертами з інших галузей знань.

РН-13 Розробляти і реалізовувати наукові та/або прикладні проєкти у сфері філософії та з дотичних міждисциплінарних проблем.

РН-14 Приймати ефективні рішення з питань управління складною професійною та/або навчальною діяльністю у сфері філософії.

РН-16 Планувати та виконувати наукові дослідження з філософії та дотичних питань, формулювати і перевіряти гіпотези, аргументувати висновки, презентувати результати досліджень в різних формах наукової комунікації.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль I.							
Предмет та методологія філософії права							
Тема 1. Предмет і завдання філософії права	9	2	2	-	-	-	5
Тема 2. Методологія філософії права	9	2	2	-	-	-	5
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 1	20	4	4	-	-	-	10
Змістовий модуль II.							
Становлення та розвиток філософії права							
Тема 3. Історична генеза філософії права	14	2	2	-	-	-	10
Тема 4. Сучасна філософія права	14	2	2	-	-	-	10
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 2	30	4	4	-	-	-	20
Змістовий модуль III.							
Основна проблематика філософії права							
Тема 5. Правова онтологія та правова гносеологія	9	2	2	-	-	-	5
Тема 6. Правова антропологія та правова аксіологія	9	2	2	-	-	-	5
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 3	20	4	4	-	-	-	10
Змістовий модуль IV.							
Теорія справедливості та її філософська рефлексія							
Тема 7. Ідея теорії справедливості Джона Ролза	9	2	2	-	-	-	5
Тема 8. Філософська рефлексія теорії справедливості та її критика	9	2	2	-	-	-	5
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 4	20	4	4	-	-	-	10
Семестровий контроль	30						
Усього годин	120	16	16	-	-	-	50

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Предмет та методологія філософії права

Тема 1. Предмет і завдання філософії права

Специфіка філософського осмислення соціально-культурних феноменів. Право як засіб гармонізації суспільних відносин, його вольовий та імперативний характер. Одвічна сутність права – забезпечення і захист людської свободи, справедливості, рівності, визначення їхніх можливостей і гарантій. Філософсько-світоглядний сенс права та його роль у формуванні свободи особи та почуття відповідальності. Духовні основи та метасоціальний зміст права. Мета права та його доцільність як світоглядні проблеми. Філософський та юридичний аспекти права, їх спільність, відмінність і особливості.

Філософія права як світогляд, наука та навчальна дисципліна. Історичний характер становлення і формування філософії права як міждисциплінарної галузі наукового знання. Допарадигмальний стан становлення філософії права. Предмет філософії права: онтологічний, антропологічний, епістемологічний, метафізичний, історико-логічний аспекти. Основні питання філософії права. Коло проблем, що складають зміст філософсько-правової рефлексії: сутність права, метафізика і діалектика права, взаємовідношення держави, особистості та права, механізм забезпечення прав людини та предмет філософії права в історичному розвитку.

Система зв'язків філософії права з іншими філософськими та юридичними дисциплінами. Світоглядна, ціннісна, методологічна, критична, прогностична та інші функції філософії права. Місце філософії права в системі соціогуманітарного знання та юридичної освіти. Співвідношення предметів філософії права, загальної теорії права та соціології права. Фундаменталізація юридичної освіти як важливе завдання курсу філософії права. Значення філософії права для правотворчої, правозастосовчої, правоохоронної та правоосвітньої діяльності.

Тема 2. Методологія філософії права

Філософія права як самостійна наука. Розробка філософії права як наукової теорії. Структура філософсько-правового знання. Історія становлення філософсько-правової методології та сучасний стан досліджень в галузі філософії права в Україні та світі. Методологія правового пізнання та осмислення права. Ієрархія методів та підходів до вивчення права: філософсько-світоглядний підхід, загальнонаукові та спеціальні методи. Можливості застосування методів інших наук в юриспруденції. Методологія філософії права та її рівні. Метафізика, діалектика, структуралізм, екзистенціалізм, феноменологія, герменевтика, психоаналіз, натурфілософія та інші методологічні засади філософсько-правового дискурсу.

Співвідношення натурфілософського, синергетичного, метафізичного та діалектичного методів у пізнанні права. Закони і категорії діалектики в праві. Сутність і явище в праві. Правова необхідність і випадковість. Можливість і дійсність, частина і ціле, кількість, якість і міра в праві. Зміст і форма права. Суперечність і гармонія, заперечення в розвитку права. Загальний зв'язок і розвиток – основні принципи діалектики права. Всезагальний зв'язок та взаємодія у праві. Генеза права. Принцип історизму в праві. Причинність та цілепокладання в праві. Системність у правових відносинах і в правовій діяльності. Проблеми сучасного національного праворозуміння та конституційного будівництва.

Філософський раціоналізм (онтологічний, гносеологічний, етичний) у поєднанні з філософсько-антропологічними пошуками як універсальна методологічна основа правознавства. Феноменологія як методологія філософських досліджень права. Екзистенційний підхід до визначення сутності права. Правова герменевтика як застосування у сфері права екзистенціально-феноменологічної герменевтики. Герменевтичне дослідження природного права. Спосіб знаходження відмінності між правом і законом в герменевтичній концепції. Співвідношення розуміння і пояснення. Комунікативний метод дослідження права. Інформаційний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-праксеологічний аспекти комунікації. Психоаналіз у праві. Теологічна інтерпретація природного права. Християнська антропологія – методологія теологічного природного права. Проблема колізії юридичної та релігійної норми. Натурфілософський підхід до права.

Обмеженість нормативістської монометодології радянського правознавства. Поліметодологізм як сучасна тенденція розвитку методології філософсько-правового знання. Принцип взаємодоповнюваності методів. Сучасний теоретико-правовий дискурс і інтегративна юриспруденція.

Змістовий модуль 2. Становлення та розвиток філософії права

Тема 3. Історична генеза філософії права

Історичні типи філософії права. Найдавніші уявлення про місце людини у світі, суспільстві, справедливості, закону і правових засадах громадської організації. Загальна характеристика умов зародження і розвитку філософсько-правових ідей Стародавнього Сходу. Етичні вчення Давньої Індії як передумови виникнення філософсько-правових ідей. Філософсько-правові ідеї в Стародавньому Китаї. Філософія права в епоху Античності. Афіньська демократія. Ранні грецькі філософи та поети про людину, космос і державу. Homo politicus (софісти). Ідея блага (Сократ). Платона («Держава», «Політик», «Закони»). Аристотель («Політика»). Елліністичні правові вчення (стоїки, кініки, епікурейці). Цицерон («Про обов'язки», «Тускуланські диспутації»). Римське право («Інституції Юстиніана», Сентенції Павла, фрагменти Ульпіана та ін).

Особливості філософсько-правової думки в епоху Середньовіччя. Августин («Про град Божий»). Рецепція римського права в середньовічній Європі.

Середньовічна юридична думка (Болонські юристи, творці Corpus iuris civilis, глоссатори і коментатори, цивільне і канонічне (церковне) право). Абельяр. Ансельм. Фома Аквінський. Традиція римського права та правотворення візантійських імператорів. Філософія права Арабського Сходу.

Гуманістичний антропоцентризм і нова філософія права. Людина та її місце у світі. Лоренцо Валла, Піко делла Мірандола, Н. Макіавеллі («Правитель»): політика і мораль. «Соціалізм»: гуманістичний ідеал безкласового суспільства в «Утопії» Т. Мора. Філософсько-теологічне обґрунтування ідеї всесвітньої монархії та образ ідеальної держави Т. Кампанелли. Етико-соціальні погляди Монтеня («Досліди»). Еразм Роттердамський про людську свободу. Реформація: релігія і право в творах М. Лютера, Ж. Кальвіна та інших ідеологів реформації. Філософсько-правові вчення Нового часу та епохи Просвітництва. Г. Гроцій («Про право війни і миру»), Ф. Бекон (право і закон, концепція загальної справедливості, емпіричний метод), Т. Гоббс («Левіафан»), Дж. Локк (про природу закону, поділ влади та ін), Б. Спіноза («Етика»), Ш.-Л. Монтеск'є («Про дух законів», закон і справедливість, принцип поділу влади), Ж.-Ж. Руссо («Про суспільний договір»). Політична і правова думка французької революції.

Етико-правові ідеї в філософії І. Канта («Критика практичного розуму», «Лекції з етики», раціональність, право, релігія і мораль), І.Г. Фіхте («Науковчення», «Призначення людини», «Замкнена торгова держава»). Філософія права Г. Гегеля. Історична школа права (Г. Гуго, Ф. Савіньї, Г. Пухта) і марксизм як форми правового об'єктивізму.

Вітчизняна філософія права: виникнення, світоглядно-методологічні засади, основні ідеї. Перші спроби наукової розробки проблем філософії права в Україні (кінець XVIII - поч. XIX ст.). Ідеї С. Пуфендорфа, С. Десницького та О. Куніцина в Україні. Дослідження професорів Київського, Харківського та Львівського університетів у галузі філософії права. К. Неволін. Ідеї гегелівської філософії права в Україні. Поширення неопозитивістських поглядів на філософію права в Україні. Філософсько-правові погляди Б. Кістяківського, В. Соловйова, М. Бердяєва. Проблема співвідношення особистості, нації і держави у працях М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського та ін.

Тема 4. Сучасна філософія права

Методологічні джерела сучасного європейського права: давньогрецька філософія права, римське позитивне право і християнська етика. Основні типи праворозуміння як методології філософсько-правових дискурсів. Класичні, некласичні та постнекласичні методи правопізнання. Відмінність витоків права та підходів до його тлумачення в юридико-позитивістській та природно-правовій доктрині. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.

Історичні умови, теоретичні джерела та етапи формування і розвитку філософії позитивізму. Гносеологічний зв'язок форми філософського позитивізму з історичним розвитком юридичного позитивізму. Становлення юридичного позитивізму, його соціально-економічні та ідеологічні джерела, діалог з

теоретиками природного права та історичної школи права. Визначальні теоретичні принципи юридичного позитивізму. Право як утворення держави, сукупність державно-владних примусових норм. Типи юридичного позитивізму (легізм, нормативізм, етатизм). Зміст і специфіка соціологічного позитивізму. Необхідність та взаємодія юснатуралістичної, натурфілософської, герменевтичної та позитивістської методології в юриспруденції.

Сучасна трансформація позитивізму. Неопозитивізм: Р. Ієрінг, В. Бентам, Дж. Остін, К. Маркс, О. Конт, Г. Спенсер, Ф. Ніцше. Неокантіанство: Е. Гуссерль, Н. Гартман. М. Шелер, М. Вебер, А. Рейнах.

Концепції відродженого природного права ХХ століття. Сучасні концепції природного права інтерсуб'єктивного напрямку. Інтеграція правового знання. Модерн і постмодерн у праві. Сучасні дослідження філософії права в Україні.

Змістовий модуль 3. Основна проблематика філософії права

Тема 5. Правова онтологія та правова гносеологія

Специфіка правової онтології в порівнянні з філософською онтологією. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права. Духовні, культурологічні, економічні та соціальні передумови виникнення і становлення права. Право як феномен культури. Світоглядна, аксіологічна, регулятивна та цивілізаційна функції права. Місце та роль права в становленні цивілізації. Розмаїття цивілізацій та відповідних правових систем. Релігійно-правові системи в культурно-історичному процесі.

Право, правовідносини, правосвідомість на різних етапах історичного процесу. Особливості взаємодії і відносна самостійність правосвідомості та суспільного буття. Буття соціуму і буття права. Часове та просторове буття права. Єдність у праві минулого, сучасного, майбутнього.

Правова реальність як форма здійснення ідеї права. Ідея права, норма права та правове життя як рівні правової реальності. Свобода, справедливість, рівність як основні характеристики змісту ідеї права. Правова дійсність як єдність сутності та функціонування права. Форми буття права. Право як: закон, припис, норма. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології. Позитивне і природне право. Протиправний закон і неправове законодавство як ігнорування ідеалу свободи, рівності, справедливості.

Система суспільних відносин як предмет права та законодавства. Фактори впливу та генеза права в культурно-історичному процесі. Свобода особистості важлива умова існування права. Мораль, моральність – одна з передумов виникнення права. Мораль як джерело права.

Правова, моральна, економічна субстанційність держави і права. Взаємозв'язок права як міри свободи окремих індивідів, родини, громади, громадянського суспільства та як міри свободи державно-організованого народу. Можливість і

дійсність реалізації права в межах держави. Ідея народного суверенітету. Громадянське суспільство як форма реалізації ідеї народного суверенітету. Взаємозв'язок і конкуренція народного і державного суверенітетів. Компроміс як необхідний елемент законотворчості. Законодавство як результат компромісу між різними соціальними силами суспільства. Національний, стратний, кастовий, класовий елемент у законодавстві. Майбутнє цивілізації та права.

Тема 6. Правова антропологія та правова аксіологія

Вплив філософської антропології на розвиток правової думки. Поняття правової антропології, її місце в системі філософії права. Специфіка правової антропології у порівнянні з філософською антропологією. Конституруючі (основні) питання правової антропології. Антиномія: «образ людини» та «образ права».

Поняття особистості. Філософія про відносини між особистістю і суспільством. Природа людини і право. Антропологічні основи права. Концепція множинності сутності людини та її наслідки. Відособлення особистості від суспільства в процесі його розвитку як першоджерела права. Людиномірність права. Гуманізм як принцип права. Право і воля людини як її влада над собою, своїми почуттєвими потягами та бажаннями. Структура особистості. Правовий суб'єкт.

Теорія природного права як підґрунтя філософсько-правового розуміння прав людини. Поняття, сутність та структура прав людини. Права людини як нормативна форма взаємодії індивіда, суспільства і держави. Права і свободи людини і громадянина як досягнення розвитку людства. Інститут прав людини та його генеза в культурі. Три рівні прав: невідчужені права людини, соціально-групові, державно-національні. Права людини як моральні критерії правопорядку. Статус прав людини як критерію легітимації правових інститутів. Права людини як засіб об'єктивації простору особистої автономії. Зміст «природних», «священних», «невідчужуваних» прав людини. Обґрунтування цінності прав людини.

Конституційне визнання особистості та людського життя як мета державної політики. Право як засіб досягнення рівності та справедливості. Свобода і юридична відповідальність: суспільний та індивідуальний виміри. Гуманізм і проблема покарання. Юридичний механізм забезпечення прав людини (Конституція, нормативні акти, юрисдикційні органи).

Межа влади держави над людиною. Поняття правової, світської та суспільної держави у класичній філософії права. Право громадянина на необхідний захист від держави у класичній філософії права. Право громадянина на необхідний захист від держави. Теорія суспільного договору. Держава, її інституції як менеджер найнятий громадянським суспільством та людиною.

Теорія «громадянського суспільства». Співвідношення громадянського суспільства та правової держави. Поняття перехідного суспільства. Філософське осмислення сучасного правового стану суспільства. Суб'єкти громадянського суспільства. Людина як елемент громадянського суспільства.

Цінність як центральне поняття філософської аксіології. Основний критерій цінності. Суб'єктивна сторона і об'єктивний характер цінності. Правова аксіологія:

історія виникнення, основні поняття та принципи. Основні типи сучасних аксіологічних концепцій, їхній вплив на розуміння природи права: 1) аксіологічний онтологізм і трансценденталізм; 2) аксіологічний плюралізм і релятивізм; 3) напрямок «помірного релятивізму цінностей». Право як утвердження цінностей в житті суспільства.

Людина – головна цінність суспільства. Загальнолюдські цінності як цілі права. Життя, гідність, власність, свобода, рівність, справедливість як загальнолюдські та правові цінності. Система цінностей та їх відображення у праві. Людське життя як цінність. Діалектика життя окремої людини та існування суспільства загалом. Потреба людини у гідному житті. Аксіологічний аспект гідності. Прагнення людини до захисту власної гідності як прояв її духовної природи.

Власність як похідна прагнення до життя. Прагнення людини до власності як прояв її тілесної природи. Основні форми власності. Власність і право власності, приватна власність і право приватної власності як категорії аксіології права.

Свобода як цінність, що випливає з гідності. Основні концепції свободи та їх соціальне підґрунтя. Натурфілософська і анархічна трактовка свободи. Свобода як можливість вибору. Свобода як пізнана необхідність. Свобода і відповідальність, діалектичні зв'язки між ними. Правові методи утвердження свободи і відповідальності у житті суспільства.

Справедливість і рівність як категорії правової аксіології. Структура справедливості. Історія та сучасні концепції справедливості. Антиномії справедливості й антиномії права. Норма права і проблема належно-ідеального. Процедура оцінювання права. Належне і норма права в неокантіанстві та нормативізмі. Загальне благо як моральна і правова цінність. Ціннісні орієнтації особистості як найважливіші елементи її внутрішньої структури. Правовий ідеал.

Поняття про інструментальну (службову) цінність права. Власна цінність права як методу цивілізованого вирішення конфліктів у суспільстві.

Класифікація цінностей у політико-правовій галузі. Індивідуалістсько-конкуренційні, групово-кооперативні, колективістські та корпоративні цінності.

Змістовий модуль 4. Теорія справедливості та її філософська рефлексія

Тема 7. Ідея теорії справедливості Джона Ролза

Теорія справедливості Джона Ролза як намагання розв'язати проблему розподільчої справедливості — соціально справедливого розподілу благ в суспільстві, використовуючи варіант відомої концепції суспільного договору. Представлення результату теорії справедливості як Справедливість і Чесність, з чого Джон Ролз виводить два принципи справедливості — принцип свободи і принцип диференціації.

Новий погляд Джона Ролза на розуміння суспільного договору. Розвиток принципу справедливості за допомогою використання штучного поняття —

теоретичної фікції — «вихідна позиція», в якій кожен визначає принципи справедливості з-під покриву невідання. Ця «завіса» позбавляє людей якої б то не було інформації про них самих і таким чином вони не в змозі застосувати принципи з вигодою для себе.

Два принципи справедливості. Демократична рівність та принцип вирізнення. Чесна рівність можливостей і процедурна справедливість. Первинні соціальні блага як основа очікувань. Принципи для індивідів: чесність та природні обов'язки.

Тема 8. Філософська рефлексія теорії справедливості та її критика

Лібертаріанська критика теорії справедливості (Роберт Нозік).
Комунітаристська критика теорії справедливості (Майкл Уолцер, Майкл Сендел).
Марксистська критика теорії справедливості (Роберт Пол Вольфф).
Феміністична критика теорії справедливості (Сьюзен Моллер Окін).
Егалітарна критика теорії справедливості (Амартія Сен, Норман Деніелс).

Філософська критика теорії справедливості (Аллан Блум, Джеральд Коен, Амартія Сен).

Розвиток ідей теорії справедливості у подальшій творчості Джона Ролза.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

№ з/п	Вид діяльності студента	Макс. кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
			Кільк. одиниць до розрахунку	Кільк. одиниць до розрахунку	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид
1	Відвідування лекцій	1	2	2	2	2	2	2	2	2
2	Відвідування семінарських (практичних) занять	1	2	2	2	2	2	2	2	2
3	Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10	2	10	2	10
4	Робота на практичних (семінарських) заняттях	10	2	20	2	20	2	20	2	20
5	Індивідуальне завдання	30	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Опрацювання фахових видань	10	-	-	-	-	-	-	-	-
7	Написання реферату	15	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25
9	Виконання тестового контролю	10	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Лабораторне заняття (допуск, виконання, захист)	10	-	-	-	-	-	-	-	-
11	Творча робота (в т.ч. есе)	20	-	-	-	-	-	-	-	-
	Макс. кількість балів за видами поточного контролю (МВ)	-	-	59	-	59	-	59	-	59
	Коефіцієнт	60			60/236=0,25					

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Самостійна робота – один з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом. Упровадження в практику навчальної програми різноманітних форм самостійної роботи активно сприяє модернізації навчального процесу шляхом подолання протиріч між трансляцією знань і їх засвоєнням у взаємозв'язку теорії та практики.

Мета самостійної роботи студентів:

- розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів;
- формування умінь і навичок самостійної розумової праці;
- розвиток морально-вольових зусиль;

- формування в студентів потреби безперервного самостійного поповнення знань як необхідної умови професійного становлення.

Завдання самостійної роботи студентів:

- навчання студентів самостійно працювати з різними джерелами інформації;
- творче сприйняття і осмислення навчального матеріалу;
- формування навичок щоденної навчальної самостійної роботи.

Зміст самостійної роботи полягає в таких положеннях:

- самостійне вивчення теоретичних, історичних і науково-практичних тем;
- самостійна робота з джерелами та літературою з метою кращого засвоєння програмного матеріалу;
- підготовка наукових повідомлень, інформаційних довідок;
- підготовка вибіркового дослідного завдання на базі критичного огляду наукових публікацій, розроблення пропозицій щодо вирішення актуальних проблем або прогнозів за обраною тематикою;
- презентація та захист результатів виконання вибіркового дослідницького завдання.

Самостійна робота студентів повинна забезпечити:

- системність знань та засобів навчання;
- володіння розумовими процесами;
- мобільність і критичність мислення;
- володіння засобами обробки інформації;
- здібність до творчої праці.

Критерії оцінювання – кожна робота оцінюється у 5 балів.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Бали
Змістовий модуль 1.		10	10
1	В контексті першої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	5	5
2	В контексті другої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	5	5
Змістовий модуль 2.		20	10
3	В контексті третьої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	10	5
4	В контексті четвертої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	10	5
Змістовий модуль 3.		10	10
5	В контексті п'ятої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	5	5

	тематикою.		
6	В контексті шостої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	5	5
Змістовий модуль 4.		10	10
7	В контексті сьомої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	5	5
8	В контексті восьмої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	5	5
Разом		50	40

6.3 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в електронному вигляді або з використанням роздрукованих завдань. Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу змістового модуля.

Модульний контроль проводиться у вигляді письмової роботи або тестування і оцінюється максимально в 25 балів. При тестуванні, кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

Рівень знань	Оцінка	Критерії оцінювання відповіді МК
Відмінний рівень	21 – 25	<p>Відповідь студента:</p> <ul style="list-style-type: none"> - містить повний, розгорнутий, правильний виклад матеріалу з поставленого питання; - демонструє знання основних понять і категорій та взаємозв'язку між ними, вірно розуміння змісту основних теоретичних положень; - вказує на вміння давати змістовний та логічний аналіз матеріалу з поставленого питання; - демонструє знання різних наукових концепцій та підходів щодо певної науково-теоретичної чи науково-практичної проблеми, пов'язаної з поставленим питанням; - здатність робити власні висновки в разі неоднозначності, спірного чи проблемного характеру поставленого питання чи проблеми.

Добрий рівень	16 – 20	Студент дав досить змістовну відповідь на поставлене питання, але відповідь містить наступні недоліки: <ul style="list-style-type: none"> - недостатня повнота, незначні неточності чи прогалини при поясненні того чи іншого аспекту питання; - окремі формулювання є нечіткими; міститься інформація, котра не відноситься до змісту екзаменаційного питання.
Задовільний рівень	11 – 15	Студент дав відповідь на поставлене питання, однак допустив суттєві помилки як змістовного характеру, так і при оформленні відповіді на питання, а саме: <ul style="list-style-type: none"> - відповідь викладена недостатньо аргументовано та/або з порушенням правил логіки при поданні матеріалу; - відповідь не містить аналізу проблемних аспектів поставленого питання, свідчить про недостатню обізнаність з основними науковими теоріями і концепціями, що стосуються відповідного питання; - у роботі багато грубих орфографічних помилок;
Незадовільний рівень	0 – 10	Студент взагалі не відповів на питання, або його відповідь є неправильною, тобто містить грубі змістовні помилки щодо принципів аспектів поставленого питання. Аргументація відсутня взагалі або ж є абсолютно безсистемною чи алогічною.

6.4 Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Методика розрахунків модульної і семестрової оцінок студента

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік.

Методи письмового контролю: модульне письмове тестування; підсумкове письмове тестування, реферат.

- Комп'ютерного контролю: тестові програми.

- Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- систематичність відвідування занять;
 - своєчасність виконання навчальних і індивідуальних завдань;
 - повний обсяг їх виконання;
 - якість виконання навчальних і індивідуальних завдань;
 - самостійність виконання;
 - творчий підхід у виконанні завдань;
 - ініціативність у навчальній діяльності;
- виконання тестових завдань.

6.5 Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

1. Предмет філософії права.
2. Філософія права в системі соціогуманітарних наук.
3. Теорія права і філософія права. Їх співвідношення.
4. Рівність, свобода й справедливість як складові сутності права.
5. Право як формальна рівність.
6. Правові виміри свободи.
7. Взаємозв'язок свободи, відповідальності та провини.
8. Право як волевиявлення особи.
9. Ідея права і правова ідея.
10. Що таке догма права? Її співвідношення з теорією права і філософією права.
11. Поняття онтології права.
12. Методологія пізнання права.
13. Методологія юридичної практики.
14. Співвідношення права і закону.
15. Філософський, науковий та спеціально-юридичний методи аналізу права.
16. Правовий об'єктивізм, правовий суб'єктивізм та правовий інтерсуб'єктивізм.
17. Поняття правового позитивізму.
18. Ототожнення права і позитивного права як риса правового позитивізму.
19. Абсолютизацію державного суверенітету як риса правового позитивізму.
20. Дати характеристику прагнення до ціннісно-нейтрального поняття права в правовому позитивізмі.

21. Пояснити заперечення зв'язку права і моралі у правовому позитивізмі.
22. Пошук глибинних засади права у концепціях природного права.
23. Моральна критика права і держави у концепціях природного права.
24. Елементи утопії у природно-правових концепціях.
25. Проект ідеального гармонійного стану суспільства у природно-правових концепціях.
26. Імператив гуманізації правопорядку у природно-правових концепціях.
27. Космологічні, раціоналістичні та антропологічні концепції природного права.
28. Природно-правові концепції Середньовіччя та Нового часу.
29. Досократівська філософія права.
30. Філософсько-правові погляди Сократа.
31. Філософсько-правові погляди Платона.
32. Поняття справедливості у вченні Платона про державу.
33. Позитивне та ідеальне право у вченні Платона про державу.
34. Вчення Арістотеля про справедливість та верховенство закону.
35. Співвідношення понять свободи, справедливості та договору у філософсько-правовому вченні Епікура.
36. Природна основа справедливості у філософсько-правовому вченні Цицерона.
37. Філософсько-правові ідеї Т.Аквінського.
38. Філософсько-правове вчення Н. Макіавеллі.
39. Філософсько-правова концепція М.Лютера.
40. Вчення про природне право Г.Гроція.
41. Філософсько-правове вчення Т.Гоббса.
42. Філософсько-правове вчення Дж.Локка.
43. Філософсько-правові ідеї Ш.Л.Монтеск'є.
44. Філософсько-правові ідеї Ж.-Ж.Руссо.
45. Етико-правові ідеї І.Канта.
46. Філософія права Г.Гегеля.
47. Філософія права Ф.-К.Савіньї.
48. Філософія права Г.-Ф.Пухти.
49. Марксистська філософія права.
50. Чиста теорія права Г.Кельзена.
51. Неокантіанська філософія права Ф.Штаммлера.
52. Філософія права Дж.Роулса.
53. Комунікативна теорія обґрунтування справедливості Ю.Габермаса.
54. Філософсько-правові ідеї Київської Русі.

55. Філософсько-правові ідеї України класичної доби.
56. Філософсько-правових ідей України ліберально-романтичного періоду.
57. Сучасний етап філософсько-правової думки в Україні.
58. Онтологічна природа права.
59. Форми буття права: ідеї права, закону, правового життя.
60. Антропологічні основи права.
61. Філософський зміст обґрунтування прав людини.
62. Цінності у праві та право як цінність.
63. Поняття правосвідомості в контексті філософії права.
64. Співвідношення понять права та моралі.
65. Роль політико-правових інститутів і здійсненні права.
66. Види легітимізації права.
67. Поняття та реальність правової держави.
68. Ідея правової держави у філософії права ХХ століття.
69. Перспективи формування правового суспільства в Україні.
70. Реальність прав і свобод громадян у сучасному суспільстві.
71. Співвідношення етичного, релігійно-етичного та природного обґрунтування права.
72. Філософія та ідеологія права.
73. Природне право як початковий виразник і носій філософії права у реальному життєвому бутті.
74. Природне право як методологічний принцип філософського висвітлення правових проблем.
75. Природне право та ідеї демократії.
76. Гуманістичний сенс природного права.
77. Природне право як першопочатковий виразник ідей філософії права.
78. Біосоціальні основи позитивного права.
79. Право як реалізація свободи у зовнішніх відносинах людей.
80. Неписане корпоративне партійно-комуністичне право.
81. Право як форма об'єктивованого розуму.
82. Чисте і реальне право у контексті аналізу фактичного змісту діючого права.
83. Головні функції та компоненти правової безпеки.
84. Чіткість і прозорість як властивості еталонного права.
85. Неперервність і стабільність як риси правового порядку.
86. Суспільство як структура вчинків, зорієнтованих смислом.
87. Поділ влади як принцип конституційного права.

88. Функції договірного оформлення правових відносин.
89. Взаємовплив права та суспільства.
90. Легітимізація на основі компетентного прийняття рішень і процедур шляхом консенсусу.
91. Ідея теорії справедливості в творчості Джона Ролза.
92. Основні принципи теорії справедливості Джона Ролза.
93. Висхідні позиції теорії справедливості Джона Ролза.
94. Лібертаріанська критика теорії справедливості.
95. Комунітаристська критика теорії справедливості.
96. Марксистська критика теорії справедливості.
97. Феміністична критика теорії справедливості.
98. Егалітарна критика теорії справедливості.
99. Розвиток ідей теорії справедливості у подальшій творчості Джона Ролза.

6.6 Шкала оцінок

Оцінка	Кількість балів
A	90-100
B	82-89
C	75-81
D	69-74
E	60-68
FX	35-59
F	0-34

7. Навчально-методична карта дисципліни

Разом: 120 год., із них: лекції – 16 год., семінарські заняття – 16 год., самостійна робота – 50 год., модуль. контр. – 8 год., семестр. контр. – 30 год.

Модулі (назви, бали)	Змістовий модуль 1. Предмет та методологія філософії права (59 балів)		Змістовий модуль 2. Становлення та розвиток філософії права (59 балів)		Змістовий модуль 3. Основна проблематика філософії права (59 балів)		Змістовий модуль 4. Теорія справедливості та її філософська рефлексія (59 балів)	
	1	2	3	4	5	6	7	8
Теми								
Лекції (теми, бали)	Тема 1. Предмет і завдання філософії права (1 бал)	Тема 2. Методологія філософії права (1 бал)	Тема 3. Історична генеза філософії права (1 бал)	Тема 4. Сучасна філософія права (1 бал)	Тема 5. Правова онтологія і правова гносеологія (1 бал)	Тема 6. Правова антропологія і правова аксіологія (1 бал)	Тема 7. Ідея теорії справедливості Джона Ролза (1 бал)	Тема 8. Філософська рефлексія теорії справедливості та її критика (1 бал)
Семінарські (практичні) заняття (теми, бали)	Предмет і завдання філософії права (10+1 бали)	Методологія філософії права (10+1 бали)	Історична генеза філософії права (10+1 бали)	Сучасна філософія права (10+1 бали)	Правова онтологія і правова гносеологія (10+1 бали)	Правова антропологія і правова аксіологія (10+1 бали)	Ідея теорії справедливості Джона Ролза (10+1 бали)	Філософська рефлексія теорії справедливості та її критика (10+1 бали)
Самостійна робота	Самостійна робота до першої теми (5 балів)	Самостійна робота до другої теми (5 балів)	Самостійна робота до третьої теми (5 балів)	Самостійна робота до четвертої теми (5 балів)	Самостійна робота до п'ятої теми (5 балів)	Самостійна робота до шостої теми (5 балів)	Самостійна робота до сьомої теми (5 балів)	Самостійна робота до восьмої теми (5 балів)
Поточний контроль (вид, бали)	МКР 1 (25 балів)		МКР 2 (25 балів)		МКР 3 (25 балів)		МКР 4 (25 балів)	
Семестровий контроль	Екзамен (40 балів)							

8. Рекомендовані джерела

1. Баумейстер А.О. Філософія права. Вінниця: Вид-во О.Власюк 2007.
2. Кельзен Ганс. Чисте правознавство. К.: Юніверс 2004.
3. Радбрух Густав. Філософія права. К.: Тандем 2006.
4. Філософія прав людини. За редакцією Штефана Госепата та Георга Ломанна. К.: Ніка-Центр 2008.
5. Філософія права. За редакцією проф.. О.Г. Данільяна. К.: Юрінком Інтер 2005.
6. Фуллер Лон Л. Мораль права. К.: Сфера 1999.
7. Циппеліус Райнгольд. Філософія права. К.: Тандем 2000.
8. Оноре Тоні. Про право. Короткий вступ. К.: Сфера 1997.
9. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія / А. М. Бернюков, В. С. Бігун, Ю. П. Лобода, Б. В. Малишев, С. П. Погребняк, С. П. Рабінович, В. С. Смородинський, О. В. Стовба / (Відп. ред. В. С. Бігун). – К., 2009.
10. Рікер Поль. Право і справедливість. К.: Дух і літера 2002.
11. Ролз Джон. Теорія справедливості. К.: Основи 2001.
12. Арндт Ханна. Джерела тоталітаризму. К.: Дух і літера 2002.
13. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія / В. С. Бігун. – К.,2011. (Бібліотека Міжнародного часопису «Проблеми філософії права») – С. 65-72.
14. Габермас Юрген. Залучення іншого. Студії з політичної теорії. Львів, Астролябія, 2006.
15. Дворкін Рональд. Серйозний погляд на права. К.: Основи 2001.
16. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (з 1953 р.)
17. Загальна декларація прав людини (з 1948 р.)
18. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (з 1976 р.)
19. Прокопов Д. Є. Природне право як предмет аналізу в європейській новочасній філософсько-правовій думці // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2010. – С .39-44.
20. Радбрух Г. Законне неправо та надзаконне право // Проблеми філософії права, пер з нім. В.С.Бігуна. – 2004. – Том II. С.83-94.

21. Радбрух Г. Людина в праві // Проблеми філософії права. – 2004. – Том II. С.71-82.
22. Статути Міжнародного військового трибуналу і винесення вироків у 1946 р . в Нюрнберзі
23. Тимошенко В.І. Держава і право в неокантіанстві // Проблеми філософії права. – 2003. – Том 1. – С. 64-66.
24. Хабермас Ю. Кантівський проєкт конституціоналізації міжнародного права. // Проблеми філософії права. – 2006-2007. – Том IV-V.- С. 7-16.

Англомовна література

1. Rawls, John. A Theory of Justice, (Harvard University Press), 1971.
2. Ronald Dworkin, Freedom's Law: The Moral Reading of the American Constitution (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1997).
3. Immanuel Kant, Metaphysics of Morals (Doctrine of Right) (Cambridge University Press 2000, reprint).
4. Hans Kelsen, Pure Theory of Law (Lawbook Exchange Ltd., 2005, reprint)
5. David Lyons, Moral Aspects of Legal Theory (Cambridge: Cambridge University Press, 1993)
6. Duncan Kennedy, A Critique of Adjudication (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1998)
7. «Philosophy of law». Encyclopedia Britannica.
8. Himma, Kenneth Einar. "Philosophy of Law". The Internet Encyclopedia of Philosophy.
9. Postema, Gerald J. (2011). Economic Jurisprudence. In Postema, G.J. (ed.). A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence. A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence: Volume 11: Legal Philosophy in the Twentieth Century: The Common Law World. Springer Netherlands. doi : 10.1007/978-90-481-8960-1_5 . ISBN 9789048189601 .

10. Kornhauser, Lewis (2017), The Economic Analysis of Law, in Zalta, Edward N. (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2017 ed.), Metaphysics Research Lab, Stanford University,
11. Marmor, Andrei; Sarch, Alexander (2015), The Nature of Law, in Zalta, Edward N. (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2015 ed.), Metaphysics Research Lab, Stanford University,
12. Edwards, James (2018), "Theories of Criminal Law" , in Zalta, Edward N. (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2018 ed.), Metaphysics Research Lab, Stanford University,
13. Finnis, John (2016), Natural Law Theories, in Zalta, Edward N. (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2016 ed.), Metaphysics Research Lab, Stanford University,
14. Green, Leslie (2018), Legal Positivism, in Zalta, Edward N. (ed.), The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2018 ed.), Metaphysics Research Lab, Stanford University
15. Hart, H. L. A. (1994). The Concept of Law, Second Edition. Oxford University Press. ISBN 978-0199644704